

Jolanta Przyłuska, Anna Radomska

Biblioteki medycznych instytutów naukowo-badawczych

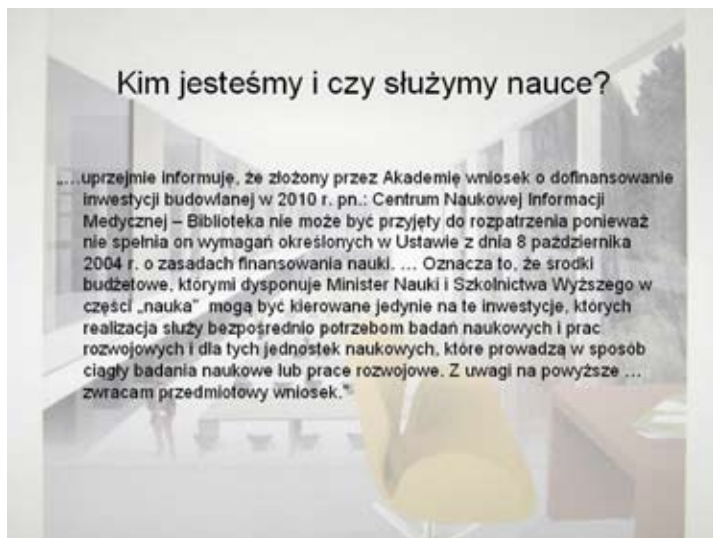
Forum Bibliotek Medycznych 3/1 (5), 674-693

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dr Jolanta Przyłuska
Mgr Anna Radomska
Łódź – IMP

BIBLIOTEKI MEDYCZNYCH INSTYTUTÓW NAUKOWYCH W POLSCE – HISTORIA, TERAŹNIEJSZOŚĆ, PRZYSZŁOŚĆ

Wstęp

W tradycyjnym bibliotekarstwie akademickim kluczową rolę odgrywają duże biblioteki uczelniane ze obszernymi zbiorami drukowanymi. Dla użytkowników cenne są również zbiory niewielkich bibliotek instytutowych. Coraz częściej nie patrzy się na wielkość biblioteki mierzoną liczbą książek na półkach, liczbą etatów bibliotecznych czy liczbą zarejestrowanych czytelników. Ważna jest dostępność do zbiorów, szybkość obsługi i wykorzystanie najnowszych technologii informacyjnych. Cechy te może spełniać biblioteka cyfrowa dostępna z dowolnego miejsca i o dowolnej godzinie. Na razie potrzeby informacyjne użytkowników bibliotek medycznych realizowane są dwutorowo: część zbiorów jest udostępniana w postaci drukowanej, a część w cyfrowej. Zarówno biblioteki akademickie jak i instytutowe wpisują się w nurt przemian technologicznych. Użytkownicy mają też dwojakie oczekiwania od bibliotek – w formie cyfrowej częściej wykorzystują czasopisma natomiast w postaci drukowanej – książki. Ta dwoistość potrzeb bibliotecznych jest elementem

przemian następujących z naszym uczestnictwem. Jaka będzie przyszłość bibliotek medycznych pokażą najbliższe lata. Powstają portale wiedzy, biblioteki cyfrowe, inteligentne wyszukiwarki dopasowane do potrzeb czytelnika, czynne przez całą dobę i obsługiwane zdalnie. Nadchodzące zmiany skłaniają do dokonywania podsumowań i spojrzenia na funkcjonujące biblioteki przez pryzmat historii, oceny teraźniejszości i przygotowania się do nowych wyzwań.

Historia

Dzieje bibliotek instytutów medycznych nierozdzielnie łączą się z rozwojem medycyny i potrzebą tworzenia bazy edukacyjnej dla rozwijającej się nauki w powojennej Polsce. Jak pisał w 1948 r. Stanisław Konopka los bibliotek w Europie był: „ściśle związany z losami poszczególnych narodów”¹. Historia bibliotek instytutowych wpisuje się w skomplikowaną historię kraju. Powstawanie instytutów naukowych w okresie powojennym i tworzenie w nich bibliotek naukowych było niejednokrotnie formalnym przypisaniem do danej instytucji księgozbioru, który wcześniej miał już swoją tradycję. Były to często prywatne zbiory, podręczne zasoby bibliotek lekarskich, zbiory wydziałów uczelni medycznych, towarzystw lekarskich. Rolę bibliotek instytutowych, w początkowym okresie ich powstawania, można porównać do znaczenia bibliotek towarzystw lekarskich, o których Ludwik Zembrzusi w 1947 r. pisał: „Niepodobna bowiem wyobrazić sobie, ażeby towarzystwo lekarskie, jako instytucja naukowa, mająca za zadanie podnoszenie poziomu zawodowego członków, ułatwienie im ich pracy naukowo-piśmienniczej i śledzenie za postępami wiedzy w innych krajach, mogło się obejść bez posiadania własnej pracowni ze zbiorem wielojęzycznych książek i wydawnictw periodycznych”².

Plan sieci bibliotek lekarskich z 1946 r. obejmował Główną Bibliotekę Lekarską (GBL), biblioteki akademii medycznych, biblioteki zakładów i klinik akademii medycznych, biblioteki instytutów naukowo-badawczych, biblioteki naukowe w szpitalach³. Biblioteki instytutów naukowo-badawczych według tego planu powinny gromadzić i udostępniać zbiory tylko z tej dziedziny medycyny jakiej instytut jest poświęcony. Zakładano, że miały to być biblioteki użytkowe a nie archiwalne, o księgozborze do 10 000 tomów. Taką instytucją miał kierować fachowy bibliotekarz z pomocą najwyżej dwóch osób. Biblioteki te powinny posiadać katalog alfabetyczny i przedmiotowy opracowany pod kierunkiem lekarza. Do ich zadań należała także praca naukowa obejmująca opracowywanie bibliografii, katalogów, zbiorów specjalnych, zagadnień z historii bibliotekarstwa medycznego i ruchu wydawniczego. Założenia

---

¹ Stanisław K o n o p k a: Biblioteki lekarskie w Polsce – ich rozwój i ich potrzeby. *Pol Tyg Lek.* 1951 Vol. 6 nr 15/16 s. 535

² Ludwik Z e m b r z u s k i: Biblioteki lekarskie w Polsce. *Pol Tyg Lek.* 1948 Vol. 3 Nr 11 s. 349

³ Stanisław K o n o p k a: Biblioteki lekarskie w Polsce – ich rozwój i ich potrzeby. *Pol Tyg Lek.* 1951 Vol. 6 nr 17 s. 593-597

te realizowane były przez kolejne lata, w wyniku czego porządkowano istniejące księgozbiory lub zakładano nowe biblioteki.

Biblioteki instytutów medycznych

Powstawanie bibliotek instytutowych wplata się w historię samych instytutów. Przez wiele lat w każdej jednostce naukowo-badawczej funkcjonowała tradycyjna biblioteka naukowa stanowiąca zaplecze edukacyjno-informacyjne dla prowadzonych badań. Zakres zadań opierał się na założeniach Stanisława Konopki – posiadały wyspecjalizowany księgozbiór tematyczny, często były to jedyne egzemplarze książek i czasopism zagranicznych w kraju. Jako biblioteki użytkowe wspierały wąskie dziedziny badań nie tylko we własnej jednostce, ale także w innych ośrodkach włączając się w nurt wypożyczeń międzybibliotecznych. Same także korzystały ze zbiorów innych ośrodków akademickich. Wraz z rozwojem komputeryzacji zaczęła się zmieniać rola i zadania bibliotek. Jednym z pierwszych zwiastunów nowych funkcji było utworzenie Centralnego Katalogu Czasopism Zagranicznych (CKCZ) posadowionego w GBL, w którym każda biblioteka zaczęła informować przez Internet o swoich zasobach czasopism zagranicznych. Kolejnym krokiem było tworzenie stron internetowych prezentujących zbiory i usługi danej jednostki. Stopniowo zaczął zmieniać się zakres zadań bibliotecznych, obok gromadzenia dokumentów ważne stały się nowe usługi informacyjne z wykorzystaniem Internetu, dostępem do zewnętrznych zbiorów i dokumentacją elektroniczną publikacji pracowników instytutów.

Obecnie w resorcie ochrony zdrowia funkcjonuje 15 instytutów, które posiadają zaplecze biblioteczne dopasowane do potrzeb instytutowych i ich możliwości finansowych:

- Instytut Fizjologii i Patologii Słuchu
- Instytut Gruźlicy i Chorób Płuc
- Instytut Hematologii i Transfuzjologii
- Instytut Kardiologii im. Prymasa Tysiąclecia Stefana Kardynała Wyszyńskiego
- Instytut Matki i Dziecka
- Instytut Medycyny Wsi im. Witolda Chodźki
- Instytut Medycyny Pracy im. prof. dr med. Jerzego Nofera
- Instytut Medycyny Pracy i Zdrowia Środowiskowego
- Centrum Onkologii - Instytut im. Marii Skłodowskiej-Curie
- Instytut Psychiatrii i Neurologii
- Instytut Reumatologii im. prof. dr hab. med. Eleonory Reicher
- Instytut Żywności i Żywienia im. prof. dr med. Aleksandra Szczygła
- Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego Państwowego Zakładu Higieny
- Instytut „Pomnik-Centrum Zdrowia Dziecka“
- Narodowy Instytut Leków.

Zmiany technologiczne i zapewnienie dostępu do zbiorów w postaci elektronicznej zasadniczo zmienia oblicze małych bibliotek. Ważniejsze niż własne bogate zbiory tematyczne stają się usługi informacyjne i posiadanie prawa korzystania z kolekcji cyfrowych posadowionych w odległych miejscach na świecie.

Biblioteki instytutów naukowych podległych Ministerstwu Zdrowia oraz biblioteki naukowe PAN o tematyce medycznej a także biblioteka Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego w 2009 r. posiadały swoich zbiorach łącznie ok. 500 tys. vol. książek i czasopism. W większości bibliotek był wdrożony system biblioteczny typu: Horizon, Prolib, Sowa, lub ISIS. Tematyka zbiorów obejmował takie działy jak:

farmakologia, neurobiologia, biochemia, fizjologia, immunologia, biotechnologia, genetyka, wirusologia, chemia organiczna, ginekologia, położnictwo, neonatologia, pediatria, toksykologia, epidemiologia, psychologia pracy, ekotoksykologia, ochrona środowiska, bezpieczeństwo i higiena pracy, biocybernetyka, fizyka biomedyczna, pneumonologia, gruźlica, kardiologia, alergologia, hematologia, transfuzjologia, endokrynologia, neurologia, ortopedia, dermatologia, rehabilitacja, zdrowie publiczne, żywienie, medycyna lotnicza, medycyna pracy, medycyna wsi, nauki społeczne.

Zapewnienie dostępu do czasopism elektronicznych, wykup licencji do baz danych, kolekcje książek w postaci cyfrowej, utrzymanie komputerowego katalogu, aktualnej strony internetowej z nawigacją do nowych usług i zasobów zewnętrznych sprawiły, że biblioteki instytutowe stanęły przed problemami w postaci:

- Określenia kosztów utrzymania i zakresu funkcjonalności
- Ustalenia rozległości tematyki zbiorów
- Utrzymywania jednocześnie zbiorów drukowanych i elektronicznych
- Utrzymywania zbiorów własnych czy wykupu licencji do zbiorów zewnętrznych
- Określenia kierunku zmian tradycyjnej biblioteki na usługi informacyjne i możliwości realizowania ich (sprzęt, umiejętności, nowe zadania dla bibliotekarzy).

Przyszłość bibliotek instytutowych

W bibliotekach instytutowych borykających się z rosnącymi kosztami utrzymania jednocześnie księgozbioru drukowanego i wdrożenia kosztownego dostępu do kolekcji cyfrowych pojawia się perspektywa korzystania z dokumentów elektronicznych dostarczanych na życzenie użytkownika. Kierunki zmian można przedstawić jako:

- Redukcję księgozbiorów drukowanych
- Udostępnianie a nie wypożyczanie
- Zapewnienie dostępu do zbiorów zewnętrznych (prenumerata elektronicznych książek i czasopism, licencje, abonament na określony pakiet a nie na całą bazę)

- Rozwój dodatkowych usług informacyjnych (tematyczne listy dyskusyjne, porady specjalistów)
- Tworzenie portali tematycznych z określonej dziedziny (wirtualna biblioteka dziedzinowa)
- Tworzenie wyszukiwarek dopasowanych do potrzeb specjalisty z danej dziedziny
- Zmiana roli czytelnika z biernej na aktywną poprzez współtworzenie zasobów, komentowanie i recenzowanie treści.

Przemiany te następują stopniowo, ale rozwój technologii dyktuje zasady współpracy z użytkownikiem. Nowoczesne usługi informacyjne zastąpią typowe usługi biblioteczne a sentyment do książek i czasopism drukowanych pozostanie i rdzenna część księgozbioru tematycznego w każdej z bibliotek będzie świadczyć o jej indywidualnym charakterze i rozwoju danej dziedziny.

Historia

1948 r.

*„Niepodobna wyobrazić sobie, ażeby towarzystwo lekarskie, jako **instytucja naukowa**, mająca za zadanie podnoszenie poziomu zawodowego członków, ułatwienie im ich pracy naukowo-piśmienniczej i śledzenie za postępami wiedzy w innych krajach, **mogło się obejść bez posiadania własnej pracowni ze zbiorem wielojęzycznych książek i wydawnictw periodycznych.**”*

Ludwik Z e m b r z u s k i: Biblioteki lekarskie w Polsce. *Pol. Tyg Lek.* 1948:3(11)
s. 349

Plan sieci bibliotek lekarskich z 1948 r.

Obejmował

- *Główną Bibliotekę Lekarską,*
- *biblioteki akademii medycznych,*
- *biblioteki zakładów i klinik akademii medycznych,*
- ***biblioteki instytutów naukowo-badawczych,***
- *biblioteki naukowe w szpitalach.*

Stanisław K o n o p k a: Biblioteki lekarskie w Polsce – ich rozwój i ich potrzeby. Pol Tyg Lek. 1951;6(17) s. 593-597

Cele i zadania bibliotek instytutowych

- *Gromadzenie i udostępnianie zbiorów tylko z tej dziedziny medycyny jakiej instytut jest poświęcony,*
- *Księgozbiór użytkowy a nie archiwalny, do 10 tys.,*
- *Personel - fachowy bibliotekarz z pomocą najwyżej dwóch osób,*
- *Katalog alfabetyczny i przedmiotowy opracowany pod kierunkiem lekarza.*

Stanisław K o n o p k a: Biblioteki lekarskie w Polsce – ich rozwój i ich potrzeby. Pol Tyg Lek. 1951;6(17) s. 593-597

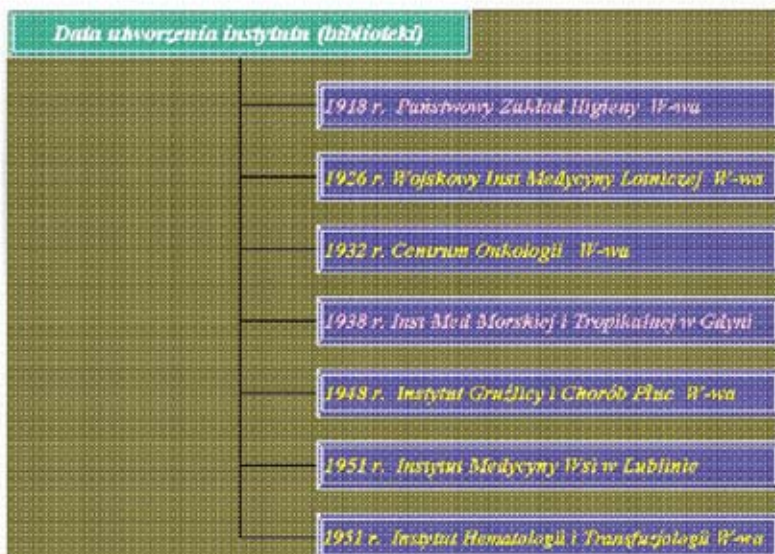

Dodatkowe zadania

Praca naukowa obejmująca opracowywanie:

- bibliografii,
- katalogów,
- zbiorów specjalnych,
- zagadnień z historii bibliotekarstwa medycznego i ruchu wydawniczego.

Stanisław K o n o p k a: Biblioteki lekarskie w Polsce – ich rozwój i ich potrzeby. *Pol Tyg Lek.* 1951;6(17) s. 593-597

Data utworzenia instytutu (biblioteki)

1951 r. Instytut Matki i Dziecka W-wa

1951 r. Instytut Psychiatrii i Neurologii W-wa

1951 r. Instytut Reumatologii W-wa

1952 r. Narodowy Instytut Leków W-wa

1952 r. Centrum Med. Kształ. Podypł. W-wa

1954 r. Instytut Farmakologii PAN w Krakowie

1954 r. Instytut Medycyny Pracy w Łodzi

Data utworzenia instytutu (biblioteki)

1954 r. Instytut Med. Pr. Zdr. Środow. w Sosnowcu

1954 r. Inst. Immunologii i Terap. Doś. PAN Wrocław

1959 r. Zakład Anna Biogeny PAN w Łodzi

1964 r. Wojskowy Instytut Medycyny W-wa

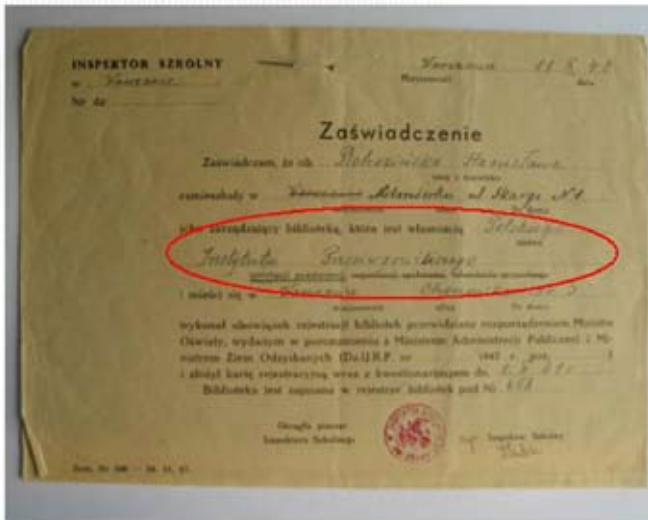
1965 r. Narodowy Inst. Zdrowia Publicznego W-wa

1967 r. Instytut Med. Doś. Klinicznej PAN W-wa

1968 r. Instytut Żywności i Żywienia W-wa

Początki biblioteki IGiCP 1949r.

Początki biblioteki IMP 1952 r.

Karta rejestracyjna biblioteki

Na podstawie art. 3 dekretu z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i zgłoszenia nad Bibliotekę (Dz. U. R. P. z dnia 12 czerwca 1946 r. Nr 34 poz. 303) oraz rozporządzenia wykonawczego Ministra Ciasności wydane w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej i Ministerstwem Oświaty z dnia 24 kwietnia 1946 r. (Dz. U. R. P. Nr 5 poz. 35) zgłasza się do rejestracji (wypełnić tylko nowe biblioteki bez względu na rodzaj biblioteki):

W dniu rejestracji pobłażać należy: *2011.46.0001.10.0010.0001.0001*

ADRES BIBLIOTECY:

Wypełnić: *Lódź* adres: *ul. Wodna 40*

Dla rodzaju biblioteki: *L201* (L101, L201, L301, L401, L501, L601, L701, L801, L901)

Dla cel. pracy: *główna* (wskazać rodzaj biblioteki)

WŁAŚCIEL BIBLIOTECY (rodzaj biblioteki wskazać w tabeli): *Państwowa Biblioteczna*

Cała i część biblioteki (wypełnić tylko w przypadku dzielenia):

Inst. wyd. nr. 20.130X.18-74r

Nazwa: Biblioteka Zakładu Higieny Ogólnej i Społecznej
 Adres: Łódź, ul. Wodna 40
 Właściciel: Akademia Medyczna w Łodzi

Rok założenia: 1945/46
 Książki: 406
 Czytelnicy: 55
 Kierownik: dr med. Karol Ryder
 Właściciel: prof. Emil Paluch

ROK ZAŁOŻENIA *1946*

ZBIORY W DNIU REJESTRACJI

Książki — *406* (ogółem *406*) — w tym wpb. do 31.12.1945 — *406*

Periodyczne — *0* (ogółem *0*)

Rękopiśm. — *0* (ogółem *0*)

Wzrostki i rysunki — *0* (ogółem *0*)

RODZAJ CZYTELNIKÓW (wskazywać w tabeli): *00*

Lista czytelników bibliotecznych:

Komunikacja do Instytutu: W dniu rejestracji biblioteka jest w posiadaniu *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Instytut otrzymał w dniu rejestracji *0* (ogółem *0*) w tym: wpb. *0* (ogółem *0*)

Znaczki wykupywane przez społeczeństwo na rzecz budowy Instytutu Radowego 1925 r.

Uroki niewielkiej biblioteki ☺

- *Czytelnik nie jest anonimowy*
- *Bibliotekarz nie jest anonimowy*
- *Mniejsze sformalizowanie usług, rozwinięte relacje nieformalne, rodzinne*
- *Bezpośrednie doradzanie i pomoc czytelnikom*

Dylematy małej biblioteki ☹

- *Koszt utrzymania a funkcjonalność*
- *Jak szeroko określić tematykę zbiorów?*
- *Zbiory drukowane czy elektroniczne?*
- *Zbiory własne czy zewnętrzne?*
- *Usługi informacyjne !!!*

Biblioteki instytutowe w liczbach

21 bib. inst. + 1 bib. CMKP = 22 biblioteki

Etaty: łącznie 62

Powierzchnia: średnio 150 m² (min 45 m², max 404 m²)

Zbiory: łącznie ok. 500 tys. vol. książek i czasopism (min 1 tys., max 48 tys.)

System biblioteczny: Horizon (3), Prolib (2), Sowa (6), ISIS (1), brak (10)

Biblioteki instytutowe – bazy danych

Bazy danych (ważniejsze konsorcja):

PBL, TezMesh, Elsevier (14), EBSCO (7), ProQuest (8), Springer (6), Wiley (2), Scopus (2)

plus

Science, Nature, OUP, PsycARTICLES, PsycINFO, LWW, CC, JCR, SCI Ex, Knovel

Biblioteki instytutowe – tematyka zbiorów

Tematyka zbiorów:

farmakologia, neurobiologia, biochemia, fizjologia, immunologia, biotechnologia, genetyka, wirusologia, chemia organiczna, ginekologia, poloznictwo, neonatologia, pediatria, toksykologia, epidemiologia, psychologia pracy, ekotoksykologia, ochrona srodowiska, bezpieczenstwo i higiena pracy, biocybernetyka, fizyka biomedyczna, pneumonologia, gruźlica, kardiologia, alergologia, hematologia, transfuzjologia, endokrynologia, neurologia, ortopedia, dermatologia, rehabilitacja, zdrowie publiczne, zywienie, medycyna lotnicza, medycyna pracy, medycyna wsi, nauki społeczne

Czytelnia IMDz

Czytelnia NIZPPZH

Magazyn NIZPPZH

Przyszłość

Kierunki zmian

- *Redukcja księgozbiorów drukowanych*
- *Redukcja etatów bibliotecznych*
- *Łączenie małych bibliotek w sieć*
- *Zapewnienie dostępu do zbiorów zewnętrznych (prenumerata elektronicznych książek i czasopism, licencje, abonament **na określony pakiet a nie na całą bazę**)*
- *Rozwój dodatkowych usług informacyjnych (tematyczne listy dyskusyjne, porady specjalistów)*

Wirtualna biblioteka dziedzinowa

Tworzenie *portali tematycznych z określonej dziedziny (wirtualna biblioteka dziedzinowa)*

Tworzenie *wyszukiwarek dopasowanych do potrzeb specjalisty z danej dziedziny medycyny*

- *Udostępnianie a nie wypożyczanie*
- *Natychmiastowy dostęp do żądanych informacji*
- *Zmiana roli czytelnika – współtwórca, komentator, recenzent*

Światowe dziedzictwo na jednym serwerze

*Od czasów Gutenberga, szacuje się, że ukazało się drukiem ok. 26 mln pozycji książkowych o łącznie objętości 200 stron (razem 5,2 mld stron). Cały ten dorobek twórczości naukowej i artystycznej po przeniesieniu na format cyfrowy **zmieściłby się na jednym serwerze**. Gdyby zdigitalizować wszystkie wydane książki i skatalogować, to w ciągu kilku sek. można je odszukać i dostarczyć do komputera lub telefonu.*

Żukowski G. i T. (b) i inne skł.: Świat na jednym serwerze. W: *Wzrost* 2008, 9, 72.

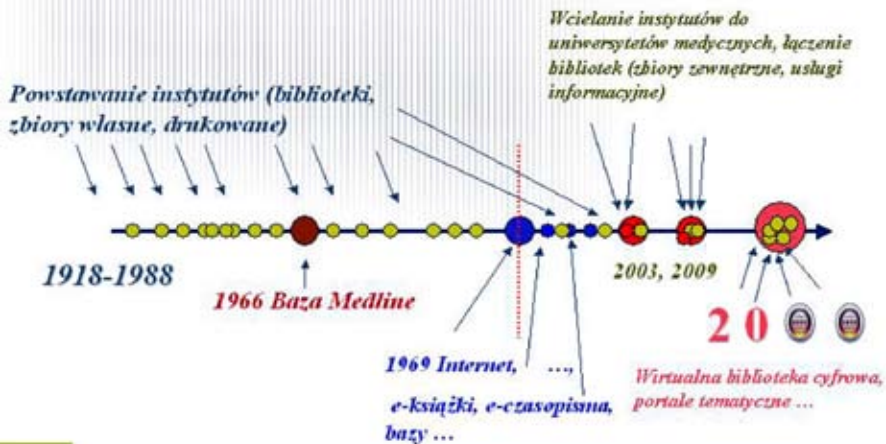
Internet - globalna księga świata

Mit Liber Mundi, odrodził się w społeczeństwie informacyjnym sieci Internetu. Pojawiała się realna perspektywa stworzenia księgi świata, urzeczywistniającej mit „wszystkiego w jednym”:

... w której o **każdej porze** w **dowolnym miejscu Ziemi** **każdy** mógłby przeczytać dowolny dokument w wersji elektronicznej.

Andrzej D. i. o. d. d. G. *Od liber mundi do hipertekstu. Książka w świecie sieci*, W-wa 2009, s. 173, 184.

Historia, teraźniejszość, przyszłość ?

Magazyn IMP

Magazyn IMD